

MANIFEST KYBORGŮ: VĚDA, TECHNOLOGIE A SOCIALISTICKÝ FEMINISMUS KE KONCI DVACÁTÉHO STOLETÍ

A CYBORG MANIFESTO: SCIENCE, TECHNOLOGY AND SOCIALIST-FEMINISM
IN THE LATE TWENTIETH CENTURY*

DONNA HARAWAY**

University of Santa California, Santa Cruz

Abstract: Following lines are extracted from Donna Haraway's famous Cyborg Manifesto, one of the texts that exalated debate on gender identity within the late streams of second wave feminism. In it, its author introduced the cyborg metaphor to describe complex identity formation in late modernity, as well as to combat simplistic and universalistic notions of women identity and balance possible modifications of post-structuralist disembodied subjects. She also suggested various postmodern fragmentations and boundary dissolutions, the functioning of what she called informatics of domination, as well as the necessity of adopting situated viewpoints in science.

Ironický sen o společném jazyce pro ženy v integrovaném obvodě

Tento esej je pokusem vybudovat ironický politický mýtus věrný feminismu, socialismu a materialismu. Věrný snad spíše tak, jako je věrné rouhání, než jako oddané účtívání a ztotožnění se. Rouhání, zdá se, vždy vyžadovalo brát věci velmi vážně. Neznám lepší pozici, která by se dala zaujmout zevnitř sekulárně-náboženských, evangelických tradic politiky Spojených států, včetně politiky socialistického feminismu. Rouhání chrání člověka před morální většinou uvnitř a zároveň stále trvá na potřebě komunity. Rouhání není odpadlictví. Ironie znamená protiklady, které se

* Esej byl původně uveřejněn jako „A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s“ v *Socialist Review* 15/80, 1985: 65–101. Překlad je zkrácenou verzí doplněného přetisku (pod názvem „A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century“) v autorčině sborníku *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, pp. 149–181.

** Donna J. Haraway, biologka a historička vědy, feministka hlásící se k socialistickému proudu. V současnosti vyučuje studia vědy a technologie, feministickou teorii a ženská studia na University of Santa California, Santa Cruz. Autorka knih *Primate Visions: Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*; *Simians, Cyborgs and Women*; *Crystals, Fabrics and Fields: Metaphors of Organicism in 20th-Century*; a *Mo-de-st_Witness@Second Millennium.FemaleMan©_Meets_OncoMouse™*

nerozkládají na větší celky (ani dialekticky), napětí, které drží pohromadě neslučitelné věci, neboť obě či všechny jsou nutné a pravdivé. Ironie je o humoru a vážné hře. Je to též rétorická strategie a politická metoda, k níž bych ráda vídala v rámci socialistického feminismu více uznání. Ve středu mé ironické víry, mého rouhání, je představa kyborga.

Kyborg je kybernetický organismus, hybrid stroje a organismu, tvor sociální reality stejně jako tvor fikce. Sociální realitou myslím žité sociální vztahy, naši nejdůležitější politickou konstrukci, fikci, která mění svět. Mezinárodní ženská hnutí zkonstruovala „ženskou zkušenost“, stejně jako odkryla či objevila tento klíčový kolektivní objekt. Tato zkušenost je rozhodující politickou fikcí i faktem. Osvobození spočívá v konstrukci vědomí – imaginativního chápání – útlatku, a tím také možnosti. Kyborg je záležitostí fikce a žité zkušeností, která mění to, co se považuje za ženskou zkušenost na konci dvacátého století. Je to boj na život a na smrt, ale hranice mezi science fiction a sociální realitou je optickou iluzí.

Současná science fiction je plná kyborgů – stvoření zároveň animálních i mechanických, která obývají světy *nerozhodnutelně* přirozené i sestrojené. Moderní medicína je také plná kyborgů, spojení mezi organismem a strojem (pojatých jako zakódovaná hesla), spojení tak intimních a mocných, jaká neznají celé dějiny sexuality. „Pohlaví“ kyborgů obnovuje něco z roztomilého replikativního baroka kapradin a bezobratlých (taková pěkná organická profylaxe proti heterosexismu). Replikace kyborgů je oddělena od organické reprodukce. Moderní produkce se zdá být snem o kyborgické kolonizaci práce, snem, vedle něhož je noční můra taylorismu idylou. A moderní válka je kyborgickou orgií, nesoucí kód C3I: command-control-communication-intelligence – osmdesátičtyřmiliardové položky amerického vojenského rozpočtu v roce 1984. Můj argument bude ve prospěch kyborga jako fikce mapující naši sociální a tělesnou realitu, jako imaginativního zdroje, který nabízí některá velmi plodná spojení. Biopolitika Michela Foucaulta je chabou předtuchou politiky kyborga, která je polem značně otevřeným.

Ke konci dvacátého století, v našem čase, mytickém čase, jsme všichni chimérami, teoretizovanými a fabrikovanými hybridy stroje a organismu; zkrátka, jsme kyborgy. Kyborg je naší ontologií; dává nám naši politiku. Kyborg je zhuštěná představa imaginace i materiální reality, oněch dvou spojených center, která strukturují jakoukoli možnost historické proměny. V tradici „západní“ vědy a politiky – tradici rasistického, mužsky ovládaného kapitalismu; tradici pokroku; tradici přivlastňování si přírody coby zdroje k výrobě kultury; tradici reprodukce vlastního já z reflexí jiného – připomíná vztah organismu a stroje pohraniční válku. Území, o něž se válčí, jsou produkce, reprodukce a imaginace. Tento text chce obhajovat *radost* z mlžení hranic a *odpovědnost* při jejich vytváření. Je rovněž snahou přispět k socialistické-feministické kultuře a teorii v postmoderním, ne-naturalistickém modu a v utopické tradici zobrazování světa bez genderu. Světa, který je možná světem bez vzniku, ale snad také světem bez konce. Inkarnace kyborga stojí mimo dějiny spásy. Ani neznačí čas v oidipálním

kalendáři ve snaze zahojit strašlivé trhliny genderu v orální symbiotické utopii či post-oidipální apokalypse. Jak poznamenává Zoe Sofoulis ve svém nepublikovaném rukopise o Jacquesu Lacanovi, Melanii Klein a nukleární kultuře *Lacklein*, nejstrašlivější a snad i nejslibnější monstra v kyborgických světech jsou ztělesněna v neoidipálních příbězích s odlišnou logikou represe, jíž musíme porozumět kvůli vlastnímu přežití.

Kyborg je stvořením v post-genderovém světě; nemusí se zahazovat s bisexualitou, pre-oidipálními symboly, neodcizenou prací či dalšími svody organické celistvosti v konečném uplatnění síly všech částí ve větším celku. V jistém smyslu kyborg nemá žádný příběh o původu, jak bývá na Západě zvykem – což je „konečnou“ ironií, neboť kyborg je rovněž děsivý apokalyptický *telos* stupňující se západní nadvlády abstraktní individuace, nejvyššího já odpoutaného od veškeré závislosti, člověka v prostoru. Příběh původu v „západním“, humanistickém smyslu závisí na mýtu původní jednoty, plnosti, radosti a hrůzy, reprezentovaném falickou matkou, od níž se všichni lidé musí oddělit, a na mýtu individuálního rozvoje a historie – tedy dvou nejsilnějších mýtech, jaké nám připisuje psychoanalýza i marxismus. Hilary Klein tvrdila, že jak marxismus, tak psychoanalýza odvozují svá pojetí práce, individuace a utváření genderu od představy původní jednoty, z níž se teprve vytvářejí veškeré rozdíly, které se řadí do stupňujícího se dramatu nadvlády ženy/přírody. Kyborg vynechává stupeň původní jednoty, ztotožnění se s přírodou v západním smyslu slova. Toto je jeho nelegitimní slib, který by mohl vést k subverzi jeho teleologie coby hvězdných válek.

Kyborg je naprosto oddán částečnosti, ironii, intimnosti a perverznosti. Je opoziční, utopický/á a zcela postrádá nevinnost. Protože již není strukturován polaritou veřejného a soukromého, vymezuje kyborg technologickou polis založenou částečně na revoluci sociálních vztahů v domácnosti, *oikos*. Příroda i kultura jsou přepracovány; jedna již nemůže být zdrojem, který si druhá přivlastní a začlení. Vztahy formování celků z částí, včetně těch, jež se týkají polarit a hierarchické nadvlády, jsou v kyborgickém světě hlavním problémem. Na rozdíl od Frankensteinova monstra kyborg neočekává, že jej otec zachrání tak, že obnoví zahradu; to jest pomocí heterosexuálního druhu, pomocí doplňku v dokončeném celku, městě, kosmu. Kyborg nesní o společenství po vzoru organické rodiny, tentokrát bez oidipálního projektu. Nepoznal by rajskou zahradu; není vyroben z hlíny a nemůže snít o návratu v prach. Snad proto jsem zvědavá, zda mohou kyborgové podvrátit apokalypsu návratu v jaderný prach v šíleném nutkání určit nepřitele. [...] Hlavní potíž s kyborgy je samozřejmě v tom, že jsou nelegitimními potomky militarismu a patriarchálního kapitalismu, o státním socialismu nemluvě. Ale nelegitimní potomci jsou často nanejvýš nevěrní svému původu. Jejich otcové jsou nakonec nepodstatní.

Ke science fikci kyborgů se vrátím ke konci textu, ale nyní chci naznačit tři klíčové zlomy hranic, které umožňují následující politicko-fiktivní (politicko-vědeckou) analýzu. Ke konci dvacátého století je v americké vědecké kultuře zcela prolomena hranice mezi člověkem a živočichem. Poslední předmostí jedinečnosti byla pošpiněna, ne-li přebudována na zábavní parky – jazyk, užívání nástrojů, sociální

chování, mentální události, nic skutečně přesvědčivě nestanovuje hranici mezi lidmi a zvířaty. A mnozí lidé už necítí potřebu takového oddělení; také mnohé větve feministické kultury potvrzují radost ze spojení lidí s ostatními živými tvory. Hnutí za práva zvířat nejsou iracionálním popřením lidské jedinečnosti; jsou jasnou a živou uznáním propojenosti skrze zpochybný rozpor přírody a kultury. Biologie a evoluční teorie v posledních dvou staletích souběžně utvářely moderní organismy coby objekty vědění a dělící čáru mezi lidmi a zvířaty zredukovaly na pouhou zbytkovou stopu, která vyvstává v ideologických soubojích či v profesionálních pŕtčkách mezi přírodními a společenskými vědami. V tomto rámci je třeba bojovat proti výuce Křesťanské vědy jako formě zneužívání dětí.

Ideologie biologické determinace je pouze jednou z pozic otevírajících se při debatě o smyslu lidské animality. Radikálně političtí lidé mají mnoho prostoru, v němž mohou vést spory o významu pádu této hranice. Mýtus kyborga se zjevuje přesně tam, kde je překročena hranice mezi člověkem a zvířetem. Namísto vzdalování se jiným živým bytostem kyborgové značí znepokojivé a radostné těsnější sepětí. Bestialitě se dostává nového statu v cyklu sňatkové směny.

Druhým z mlžících se rozdílů je rozdíl mezi animálním-lidským (organismem) a strojem. Před-kybernetické stroje snad mohly být zakleté; ve stroji vždy vězel jakýsi duch. Tento dualismus formoval dialog mezi materialismem a idealismem, který urovnalo dialektické mládě, zvané duch či dějiny, podle vlastního uvážení. Ale v základě stroje nebyly sebe-pohybující, sebe-utvářející, autonomní. Nemohly dosáhnout lidského snu, jen se mu vysmívat. Nebyly člověkem, samy sobě autorem, pouze karikaturou této maskulinní reprodukční touhy. Myslet si něco jiného by bylo bývalo paranoidní. Nyní si už nejsme tak jisti. Stroje z konce dvacátého století naprosto rozložily rozdíl mezi přirozeným a umělým, tělem a myslí, samo se rozvíjejícím a navrženým zvnějšku a spoustu dalších rozlišení, která jsme byli zvyklí uplatňovat na organismy a stroje. Naše stroje jsou znepokojivě živé a my sami děsivě nehybní.

Technologická determinace je pouze jedním z prostorů, které se otvírají při rekonceptualizacích strojů a organismů, při kódování nových textů, pomocí nichž přepisujeme a čteme svět. Marxistické a socialistické feministky zavrhovaly „textualizaci“ všeho v poststrukturalistické postmoderní teorii pro její utopickou neúctu k žitým vztahům nadvlády, které jsou základem pro „hru“ libovolného čtení. Je jisté pravdou, že postmodernistické strategie, jako je můj mýtus kyborga, podvracejí myriády organických celků (například báseň, primitivní kulturu, biologický organismus). Zkrátka, jistota v tom, co považovat za přírodu – zdroj vhledu a příslib nevinosti –, je podryta, a to zřejmě fatálně. Transcendentní autorizace interpretace je ztracena a s ní i ontologie zakládající „západní“ epistemologii. Ale alternativou není cynismus či nevíra, tedy nějaký druh abstraktní existence, jako je tomu v předpovědích technologického determinismu, kde „stroj“ ničí „člověka“ a „text“ znemožňuje „smysluplný politický čin“. Kým kyborgové budou, je radikální otázka; odpovědi na ni jsou otázkou našeho přežití. Jak šimpanzi, tak artefakty mají politiku, proč bychom ji nemohli mít my (de Waal 1982; Winner 1980)?

Třetí rozdíl je podmnožinou druhého: hranice mezi fyzikálním a nefyzikálním je pro nás dnes velmi nepřesná. Tituly populární fyziky o kvantové teorii či principu neurčitosti se staly populárně vědeckou obdobou Harlekýnů, coby znak radikální změny v americké bílé heterosexuálnosti: pletou to, ale jsou na správné stopě. Kvintesencí moderních strojů jsou elektronické přístroje: jsou všude a jsou neviditelné. Moderní mašinky jsou novým neuctivým bohem, vysmívajícím se Otcově všudypřítomnosti a duchu. Silikonový čip je povrch pro psaní; vyleptán v molekulárním měřítku, obtěžován pouze šumem atomů – jediným rušením jaderných znamének. Písmo, moc a technologie jsou starými spojenci v západních příbězích o původu civilizace, ale miniaturizace změnila naše zakoušení mechanismů. Ukázalo se, že v miniaturizaci nakonec jde o moc; malé není ani tak krásné, jako především nebezpečné, například v řízených střelách. Porovnejte si televizní přístroje z 50. let či nové kamery 70. let s televizními náramky či videokamerami do ruky, jaké inserují dnešní reklamy. Naše nejlepší stroje jsou vyrobeny ze světla; jsou lehké a čisté, neboť je tvoří pouze signály, elektromagnetické vlny, výseky spektra. Tyto stroje jsou především přenosné, mobilní – což působí nezměrnou lidskou bolest v Detroitu a Singapuru. Lidé nejsou nikde tolik tekutí, jsou hmotní a nepropustní. Kyborgové jsou éterem, pátou esencí.

Všudypřítomnost a neviditelnost kyborgů je přesně oním důvodem, proč jsou tyto nové zbraně slunného pásma tak smrtící. Stejně obtížné jako jejich materiální odhalení je odhalení politické. Týkají se vědomí – nebo jeho simulace. Jsou to volně se vznášející signifikanty cestující v přívěsech tiráků Evropou. Proto jim účinněji čelí čarodějnické sítě vykořeněných a tolik nepřírozených greenhamských žen, které umí dobře číst v kyborgických pavučinách, spíše než militantní pracovní síla staré maskuliní politiky, jejíž přirození členská základna potřebuje místa ve zbrojním průmyslu. Nanejvýš „tvrdá“ věda se pak zabývá říší největšího zmatení hranic, říší čistých čísel, čistého ducha, C3I, kryptografie a uchování mocných tajemství. Nové stroje jsou tak čisté a lehké. Jejich návrháři jsou uctívači slunce prostředkující novou vědeckou revoluci spojenou se sněním post-industriální společnosti. Nemoci, které tyto čisté stroje vyvolávají, nejsou „ničím víc“ než nepatrnou změnou kódu antigenů v imunitním systému, „ničím víc“ než zážitkem stresu. Hbité prsty „orientálních“ žen, stará fascinace malých anglosaských viktoriánských žen domečky pro panenky, zesílená pozornost žen ke všemu malému nabývá v tomto světě zcela nových rozměrů. Možná, že o těchto nových rozměrech podává zprávu nějaká kyborganická Alenka. Možná, ironicky, by to mohly být nepřírozené kyborgické ženy vyrábějící čipy v Asii či tančící ve vězení Santa Rita, jejichž konstruovaná jednota povede účinné opoziční strategie.

Takže můj mýtus kyborga je o překračování hranic, o mocných spojeních a nebezpečných možnostech, které mohou progresivní lidé prozkoumávat coby součást potřebné politické práce. Jednou z mých premis je, že většina amerických socialistů a feministek v sociálních praktikách, symbolických formulacích a fyzických artefaktech spojených s „vysokou technologií“ a vědeckou kulturou vidí prohloubení dualismů myslí a těla, živočicha a stroje, idealismu a materialismu. Od *Jednorozměr-*

ného člověka (Marcuse 1964) až po *Smrt přírody* (Merchant 1980) trvaly analytické zdroje progresivních teoretiků na nutné nadvládě techniky a volaly nás zpět k představě organického těla, které mělo náš odpor integrovat. Další z mých premis zní, že potřeba jednoty lidí, kteří se snaží odporovat celosvětovému zintenzivnění nadvlády, nikdy nebyla naléhavější. Ale mírně uchýlená změna perspektivy by nám lépe umožnila soupeřit o významy, stejně jako o jiné formy moci a radosti v technologicky prostředkovaných společnostech.

Z jedné perspektivy svět kyborgů znamená konečné položení mřížky kontroly nad planetou, konečnou abstrakci ztělesněnou v apokalypse hvězdných válek vedených ve jménu obrany, konečné přivlastnění ženských těl v maskulinní válečné orgii (Sofia 1984). Z jiné perspektivy by však svět kyborga mohl představovat sociální a tělesné reality, v nichž se lidé nebojí svého společného původu se zvířaty a stroji ani trvale částečných identit a protikladných stanovisek. V politickém boji jde o to vidět z obou perspektiv zároveň, neboť každá z nich odhaluje nadvlády i možnosti z druhého hlediska nepředstavitelné.[...]

Kyborgové: mýtus politické identity

[...] Písmo je přednostní technologií kyborgů, vyleptané do povrchů pozdního dvacátého století. Politika kyborgů je bojem za jazyk a bojem proti dokonalé komunikaci, proti jednomu kódu, který všechny významy dokonale překládá, ústřednímu dogmatu falogocentrismu. Proto také politiky kyborgů trvají na šumu a prosazují znečištění, radují se z nelegitimních fúzí živočichů a strojů. Jsou to spojení, která tolik problematizují Muže a Ženu, podvracejí strukturu touhy, sílu, která podle našich představ vytváří jazyk a gender, a tím podvracejí strukturu a způsoby reprodukce „západní“ identity, přírody a kultury, zrcadla a oka, otroka a pána, těla a mysli. [...]

Z perspektivy kyborgů, osvobozené od potřeby zakládat politiku na „naší“ privilegované pozici útlatku, jež zahrnuje veškerou další nadvládu, nevinnosti pouhých obětí násilí, stanoviska těch, kdo jsou blíže přírodě, můžeme spatřit ohromné možnosti. [...]

Pro rekapitulaci, určité dualismy v západní tradici přetrvávaly; byly součástí systémů logiky a praktik nadvlády nad ženami, lidmi barevnými, přírodou, dělníky, zvířaty – zkrátka, nadvlády nad všemi, ustavenými jako jiní, jejichž úkolem je odrážet já (self). Mezi těmito znepokojujícími dualismy vynikají zejména já/jiný, mysl/tělo, kultura/příroda, mužské/ženské, civilizované/primitivní, skutečnosti/zdání, celek/část, aktér/zdroj, tvořící/vytvářené, aktivní/pasivní, správné/špatné, pravda/iluze, totální/parciální, Bůh/člověk. Já je oním Jedním, jež nemůže být ovládnuto a ví to prostřednictvím jiného, jiné je tím, kdo drží budoucnost a ví to prostřednictvím zkušenosti nadvlády, která autonomii já obviňuje ze lži. Být Jedním znamená být autonomním, mocným, Bohem; ale být Jedním je také být iluzí a účastnit se dialektiky apokalypsy spolu s jiným. Ovšem být jiným znamená být mnohým, bez jasné hranice, rozštěpeným, bezpodstatným. Jeden je příliš málo, ale dva jsou příliš mnoho. [...]

Vážné chápání metaforiky kyborgů jinak než nepřátelsky má několik důsledků.

Naše těla, my sami; těla jsou mapy moci a identity. Kyborgové nejsou výjimkou. Tělo kyborga není nevinné; nebylo zrozeno v zahradě; nehledá jednotnou identitu a nevytváří antagonistické dualismy bez konce (nebo do konce světa); ironii bere jako danost. Jeden je příliš málo a dva jsou pouze jedna z možností. Intenzivní radost z dovednosti, mechanické dovednosti, přestává být hříchem a stává se stránkou naší tělesnosti. Stroj není *ono*, jež má být oživeno, uctíváno, ovládáno. Stroj jsme my sami, naše procesy, naše tělesná stránka. Můžeme být za stroje zodpovědní, *ony* nám nevládnou ani nehrozí. My jsme zodpovědní za hranice; my jsme jimi. Až doposud (za dávnych časů) byla ženská tělesnost vnímána jako daná, organická, nutná; a pojila se s mateřstvím a jeho metaforickými extenzemi. Pouze když jsme se vzdálily ze svého místa, mohly jsme užívat intenzivního potěšení se stroji, a to pouze s výmluvou, že se stejně jedná o organickou činnost, vhodnou pro ženy. Kyborgové mohou vzít vážněji *ony* částečné, fluidní, občasně stránky pohlaví a pohlavní tělesnosti. Gender nakonec nemusí být globální identitou, přes jeho dosavadní historickou šíři a hloubku.

Zkoumáním metafory kyborga se dostaneme i k oné ideologicky citlivé otázce, co je to každodenní aktivita. Feministky donedávna tvrdily, že ženy patří ke každodennosti, že ženy jakýmsi způsobem více než muži udržují denní život, a proto mají potenciálně privilegovanou epistemologickou pozici. Toto tvrzení je v mnohém přesvědčivé, především v tom, že zviditelňuje znevážené ženské činnosti a nazývá je základem života. Ale opravdu *jediným* základem života? A co nevědomost žen, všechna ta vyloučení a selhání v poznání i dovednostech? A co mužský přístup ke každodenním dovednostem, umění stavět věci, zase je rozebírat, hrát si? Co jiné tělesnosti? Gender kyborgů je lokální možností, která se globálně mstí. Rasa, gender a kapitál si žádají kyborgické teorie celků a částí. Kyborgové nemají nutkání vytvářet totální teorii, ale mají těsnou zkušenost s hranicemi, jejich konstrukcí a dekonstrukcí. Je zde mytický systém, který se chce stát politickým jazykem, aby založil určitý způsob nahlížení na vědu a technologii a vzeprěl se informatice nadvlády – ve prospěch potenciálu k jednání.

Poslední obraz: organismy a organismická, holistická politika závisí na metaforách znovuzrození a bez výjimky povolává zdroje reprodukčního sexu. Řekla bych, že kyborgové mají více do činění s regenerací a jsou podezíraví vůči reprodukční matici a většině rození. U mloků znamená regenerace po zranění, jakým je například ztráta končetiny, nový růst struktury a obnovení funkce se stálou možností dvojení či dalších podivných místních výtvorů v místě bývalého zranění. Nově narostlá končetina může být monstrózní, zdvojená, silná. My všichni jsme byli hluboce zraněni. Potřebujeme regeneraci, nikoli znovuzrození a mezi možnosti naší nové přestavby spadá i utopický sen o naději na monstrózní svět bez genderu.

Metaforika kyborgů může napomoci vyjádření dvou základních argumentů tohoto eseje: za prvé, vytváření univerzální, totalizující teorie je velkou chybou, která mívá většinu skutečnosti, pravděpodobně vždy, ale nyní obzvláště; a za druhé, přijmout odpovědnost za sociální vztahy vědy a technologie znamená odmítnout anti-scientistní metafyziku, démonizaci technologie, a naopak na sebe vzít dovedný úkol

rekonstrukce hranic denního života, v částečném spojení s ostatními, v komunikaci se všemi našimi částmi. Nejde pouze o to, že věda a technologie jsou možnými prostředky velikého lidského uspokojování, stejně jako maticí složité nadvlády. Metaforika kyborgů může naznačit cestu z bludiště dualismů, jimiž jsme si vykládali naše těla a naše nástroje. Není to sen o společném jazyce, ale o mocné nevěřící heteroglossii. Je to imaginace feministického mluvení jazyky, které má vystrašit kruhy superspatitelů nové pravice. Znamená to stavění i ničení strojů, identit, kategorií, vztahů, prostorových příběhů. Přestože obě se svíjejí ve spirálním tanci, raději bych byla kyborgem než bohyní.

Přeložila Jolana Navrátilová

Literatura (k úryvku):

- de Waal, F. 1982. *Chimpanzee Politics: Power and Sex among the Apes*. New York: Harper Row.
- Marcuse, H. 1964. *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon.
- Merchant, C. 1980. *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. New York: Harper Row.
- Sofia, Z. 1984. „Exterminating Fetuses: Abortion, Disarmament, and the Sexo-semiotics of Extra-terrestrialism.“ *Diacritics*, 14/2: 47–59.
- Winner, L. 1980. „Do Artefacts Have Politics?“ *Daedalus*, 109/1: 121–36.